

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στο μεταίχμιο: αλλαγή ή διάλυση (Respublica.gr)

Valentin Serov – Rape of Europa, 1910

Συνδιαμόρφωση κειμένου: [Γιώργος Κουτσαντώνης](#) και [Μιχάλης Θεοδοσιάδης](#)

Ο Max Weber^[1] σχετικά με την ιστορία του ευρωπαϊκού φεουδαλισμού γράφει^[2]: «[...] μετά την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, οι κρατικές δομές στον ευρωπαϊκό κόσμο γίνονται πιο εύθραυστες» και επομένως για την ηγεμονικά (κεντρικά) ελεγχόμενη οικονομία προχωράει σε μια γενική διάκριση: των διοικητικών υπαλλήλων από τα μέσα της διοικητικής μηχανής. Στις μεγάλες γραφειοκρατικές αυτοκρατορίες, όπως η Αίγυπτος, η Μεσοποταμία και η Κίνα των μανδαρίνων υπερισχύει η γραφειοκρατία των υπαλλήλων που εξαρτώνται άμεσα από τον ηγεμόνα. Όταν όμως αναπτύσσεται η νομισματική οικονομία, ενόψει των δυσκολιών είσπραξης των φόρων, η αστική ή η στρατιωτική γραφειοκρατία στην Ανατολή μπορεί μερικές φορές να αναλάβει φεουδαρχικό χαρακτήρα, δηλαδή να επιφορτιστεί με τη συλλογή των φόρων και για να το κάνει αυτό μπορεί να της εκχωρηθεί η κυριαρχία επί μιας ορισμένης περιοχής (όπως π.χ.

στην Ινδία ή στην Τουρκία). Όμως σε αυτές τις περιπτώσεις πρόκειται για μια φεουδαρχία παροχής υπηρεσιών, που έχει κυρίως φορολογικούς σκοπούς και κατ'αρχήν μπορεί να ανακληθεί ανά πάσα στιγμή από τον κυρίαρχο (ηγεμόνα). Εδώ ο πάροχος παραμένει πάντα εξαρτώμενος από τον ηγεμόνα. Στη Δύση αντιθέτως, λέει ο Weber, η φεουδαρχία έχει έναν ιδιαίτερο συμβατικό χαρακτήρα που οφείλεται κυρίως στη λειτουργία μιας κατηγορία ιπποτών/μαχητών, ικανών να αυτο-εξοπλίζονται, από στρατιωτική άποψη, οι οποίοι προσφέρουν ως αντάλλαγμα τις στρατιωτικές τους υπηρεσίες. Η διαφορά επομένως είναι ότι η συνοχή και η ισχύς της κρατικής δομής προϋποθέτει συμβατικές υποχρεώσεις και σχέσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ του κυρίαρχου (ηγεμόνα) και του παρόχου υπηρεσίας.

Ασφαλώς στην Ευρώπη, από την εποχή που ο Γερμανός κοινωνιολόγος ανέλυε τα παραπάνω, έχουν επισυμβεί αμέτρητα ιστορικά και οικονομικά γεγονότα, κάποια κοσμογονικού χαρακτήρα. Δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, μεγάλες οικονομικές κρίσεις και τώρα μια πρωτόγνωρη πανδημία. Αυτό που ωστόσο μας ενδιαφέρει εδώ είναι η συνάρτηση των εθνικών-κρατικών δομών με την οικονομία: ως παραγωγή πλούτου, ευημερίας και ως σύστημα συλλογής φόρων που αφορά συγκεκριμένη χώρα. Μέχρι και την Συνθήκη του Maastricht^[3] (Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση) ο δυτικοευρωπαϊκός κόσμος λειτουργούσε πάνω κάτω με τρόπο εθνικό και με τοπικές ρυθμίσεις. Μετά τη Συνθήκη ο κόσμος αλλάζει και συστήνεται επιμελώς μια νέα οικονομική αυτοκρατορία, αυτή τη φορά κυρίως στα χαρτιά και σε κλειστά γραφεία. Το νήμα που συνδέει τις αναλύσεις του Weber (για τις αρχαίες οικονομίες) με το ευρωπαϊκό σήμερα (της Ο.Ν.Ε.^[4]) είναι η γραφειοκρατία και αυτό που της διακρίνει είναι, όπως θα δούμε, η επίφαση δημοκρατικής νομιμοποίησης και αλληλεγγύης.

Χοντρικά, εθνική λειτουργία, σε ό,τι αφορά στην οικονομία σημαίνει, εθνικό νόμισμα, δυνατότητα δημοσιονομικών πολιτικών, οι οποίες περιλαμβάνουν και την υποτίμηση του εθνικού νομίσματος προς προώθηση των εξαγωγών και διακρατικές συμφωνίες οικονομικής συνεργασίας. «Σε ένα γενικό επίπεδο, η

νέα Συνθήκη (Maastricht) εκφράζει έναν συγκερασμό υπερεθνικών στοιχείων ολοκλήρωσης και διακυβερνητικών στοιχείων συνεργασίας. Από τη Συνθήκη της Ρώμης^[5] μέχρι και αυτή του Maastricht, η *υπερεθνικότητα* αποτυπώνεται στην νέα Συνθήκη και ενισχύεται με τις ρυθμίσεις που αναφέρονται στην ενδυνάμωση του θεσμικού πλαισίου και διεύρυνσης του πεδίου δράσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας^[6]». Επομένως έχουμε τη θέσπιση του ενιαίου νομίσματος, της ενιαίας νομισματικής πολιτικής και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ). Η «υπερεθνικότητα» εισάγεται λοιπόν στην επόμενη φάση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Οι τέσσερις λέξεις κλειδιά αυτής της ιδιαίτερα πολύπλοκης εξελικτικής διαδικασίας είναι η «*συνεργασία*» μεταξύ των κρατών μελών, η «*κοινοτικοποίηση*» των κεφαλαίων το «*ισότιμον*» των συμμετεχόντων κρατών και η «*ολοκλήρωση*» του εγχειρήματος – κάποια στιγμή στο μέλλον. Όλα τούτα οδηγούν α) σε μια ατέλειωτη σειρά ρυθμίσεων, διακυβερνητικών διασκέψεων (πάντα κεκλεισμένων των θυρών), όπως τα περιβόητα Eurogroup, οι σύνοδοι κορυφής, τα μνημόνια κατανόησης, και β) στην δημιουργία όλο και περισσότερων υπερεθνικών θεσμών με χαλαρή ή ανύπαρκτη δημοκρατική νομιμοποίηση. Αποτελεί μια ανομολόγητη συμφωνία μεταξύ των κρατών μελών ότι «ολοκλήρωση» σημαίνει αναγκαστικά και έλλειμμα δημοκρατίας (δημοκρατικής νομιμοποίησης). Φυσικά κάποιος θα μπορούσε να πει ότι στις συνόδους κορυφής συμμετέχουν δημοκρατικά εκλεγμένοι ηγέτες, επομένως αυτοί εκφράζουν υπό μια έννοια τη βούληση των ψηφοφόρων τους – κατ'επέκταση των λαών τους. Στην πραγματικότητα όμως αποδείχτηκε ότι αυτό είναι μόνον ένα πέπλο δημοκρατικότητας. Και εδώ έρχεται στο προσκήνιο κυρίως ο ενεργητικός ρόλος της Γερμανίας^[7] και ο παθητικός της Γαλλίας. Θα πρέπει ωστόσο να σημειώσουμε κάτι που δεν είναι ευρέως γνωστό: το περιεχόμενο της Συνθήκης του Maastricht επηρεάστηκε κατά βάση^[8] από δύο φιλοσοφικές σχολές: την έντονα φιλελεύθερη (Γερμανία) και την αισθητά προστατευτική (Γαλλία). Το τελικό αποτέλεσμα αποδείχτηκε ότι δεν ήταν ένα προϊόν συμβιβασμού, αλλά η εμφανής επικράτηση της φιλελεύθερης άποψης. Αυτό

αποτυπώνεται κυρίως στις λεγόμενες τέσσερις (4) ελευθερίες κυκλοφορίας στην ΕΕ: α) εργαζομένων, β) κεφαλαίων, γ) αγαθών και δ) υπηρεσιών.

Επίφαση δημοκρατικής νομιμοποίησης

Μιλήσαμε για «πέπλο δημοκρατικότητας» διότι όπως διαπιστώθηκε περισσότερες από μια φορές στο πολύ πρόσφατο παρελθόν οι μικρές χώρες ή εκείνες σε δυσκολία, μέσα στην ΕΕ έχουν πολύ πιο αδύναμη φωνή και κύρος. Αλλά και οι μεγαλύτερες χώρες μέλη, όταν η άποψή τους δεν συμπίπτει με την γερμανική, η Γερμανία σε ρόλο ηγεμόνα με ευκολία συσπειρώνει παρασκηνιακά τις χώρες δορυφόρους της, όπως η Ολλανδία και η Φινλανδία, ώστε να επηρεάσει τις τελικές αποφάσεις διατηρώντας -σε επικοινωνιακό επίπεδο- ένα συναινετικό και πιο ήπιο προφίλ. Μέχρι χθες η Γερμανική γραφειοκρατία συστηματικά έβρισκε τον τυπικά «δημοκρατικό» τρόπο να οδηγεί την Ένωση στην κατεύθυνση που κάθε φορά αποφασίζει η καγκελαρία. Αυτό το σύστημα σήμερα. [με μια Ιταλία εκνευρισμένη και ευρωσκεπτικιστική όσο ποτέ](#), φαίνεται να μην λειτουργεί και τόσο αποτελεσματικά. Οστόσο, παρά το ήδη αισθητό έλλειμμα δημοκρατίας και την άκρως τιμωρητική (και ρατσιστική θα λέγαμε) στάση της ΕΕ απέναντι σε χώρες που αντιμετωπίζουν εσωτερικές δυσκολίες, όπως η Ελλάδα και η Κύπρος, η φωτιά της πολιτικής ενοποίησης κρατιόταν αναμμένη. Αυτό βέβαια μέχρι χθες, δηλαδή πριν το Brexit και κυρίως πριν το ξέσπασμα της πανδημίας του Κινέζικου κορωνοϊού. Πράγματι τα δύο αυτά γεγονότα (Brexit και πανδημία) -πέρα από το έλλειμμα δημοκρατικής νομιμοποίησης^[9] που ούτως ή άλλως ενείχε η ενοποίηση εξ'αρχής- έφεραν στην επιφάνεια την ιδιαίτερα προβληματική λειτουργία των τεσσάρων λέξεων κλειδιών που προαναφέραμε («συνεργασία», «κοινοτικοποίηση» των κεφαλαίων, «ισότιμον» των συμμετεχόντων κρατών και «ολοκλήρωση»).

Συνεργασία και κοινοτικοποίηση των κεφαλαίων

Σήμερα οι Βρυξέλλες βρίσκονται σε πολύ δύσκολη θέση, ειδικά μετά την άρνηση του Γερμανό-Ολλανδικού άξονα, στην πρόσφατη

Σύνοδο Κορυφής, να εκδοθούν «κορωνοομολόγα». Η κοινή γνώμη του ευρωπαϊκού Νότου μεταφράζει τη γερμανική στάση ως έλλειψη ευρωπαϊκής αλληλεγγύης σε μια ιδιαίτερα οδυνηρή στιγμή για την Ιταλία. Οι φιλοευρωπαϊκές, αλλά και αριστερές δυνάμεις εντός Ιταλίας, αλλά και στην Γαλλία, ανησυχούν μήπως αυτή η έλλειψη ευρωπαϊκής αλληλεγγύης έρθει να ενισχύσει το momentum των κεντροδεξιών και δεξιών δυνάμεων στην Ευρώπη. Ταυτόχρονα Γερμανοί, Ολλανδοί και Φινλανδοί θέλουν εγγυήσεις ότι δεν θα κουρευτεί χρέος γιατί αυτό θεωρούν ότι είναι το δικό τους ανάχωμα στην μετά-ική καταιγίδα (οικονομική και κοινωνική) που σύντομα φτάνει και στα μέρη τους. Πράγματι ο μέσος Γερμανός φορολογούμενος, που σήμερα στηρίζει ακόμη τις πολιτικές της Μέρκελ, με μεγάλη ευκολία θα της γυρίσει την πλάτη αν αισθανθεί ότι αύριο θα κληθεί να πληρώσει τα χρέη του Νότου. Άρα το ζητούμενο για την Γερμανία είναι να μην χρησιμοποιηθούν κεφάλαια για την αντιμετώπιση της κρίσης του κορωνοϊού ώστε να καλύψουν παλιές αμαρτίες χρέους του Νότου. Διότι αυτό θα υποβάθμιζε τα ευρωμόλογα εις βάρος των δημοσιονομικά πειθαρχημένων και οικονομικά θωρακισμένων και θα είναι μια πλάγια (ευκαιριακή) μέθοδος αμοιβαιοποίησης των χρεών του Νότου με τον Βορρά. Την ίδια στιγμή υπάρχουν φωνές, όπως του Gideon Rachman των Financial Times, που λένε ότι με τα ευρωμόλογα η Ευρώπη μπορεί να τελειώσει και ότι η μόνη λύση είναι ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (ESM). Κάποιοι μιλούν για πολιτικές ποσοτικής χαλάρωσης, για την λεγόμενη «[Modern Monetary Theory](#)» ή για νομισματική χρηματοδότηση του χρέους – αυτή η τελευταία είναι γνωστή από τον Milton Friedman ως *ρίψη χρήματος από το ελικόπτερο* (Helicopter Money)^[10].

Ισότιμον των συμμετεχόντων και ολοκλήρωση: ένα αβέβαιο μέλλον

Όπως και να 'χει, αυτή η στιγμή για την ΕΕ είναι η χειρότερη από την ίδρυσή της. Αρχικά το παρατεταμένο θρίλερ του Brexit και στην συνέχεια η αλλαγή του αισθήματος περί ευρωπαϊκής ενοποίησης, μετά την έλευση της πανδημίας. Οι νότιοι Ευρωπαίοι αισθάνονται εγκαταλελειμμένοι από τον Βορρά, ο χλευασμός και η τιμωρητική λογική απέναντι στους τεμπέληδες Έλληνες, Ισπανούς,

Πορτογάλους και Ιταλούς έχει κουράσει την κοινή γνώμη του ευρωπαϊκού Νότου συμπεριλαμβανομένων πολλών Γάλλων -οι οποίοι πριν λίγα χρόνια ήταν θαυμαστές του Γερμανικού οικονομικού τρόπου και οράματος για την Ευρώπη. Όλη αυτή η δυναμική εντείνει και τη σκιαγράφηση του μέσου Γερμανού ως τον πάμπλουτο, φιλάργυρο, αλαζόνα και εγωιστή – προφίλ που κάποιες φορές, ασφαλώς άδικα, διανθίζεται με αναφορές στον ναζισμό. Σε κάθε περίπτωση είναι προφανές ότι με κάθε καινούρια κρίση φαίνεται πόσο ελάχιστα Ένωση, ισότιμων και αλληλέγγυων εταίρων, είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι Γερμανοί φαίνεται να νοιάζονται κατά βάση για το χρέος, με άλλα λόγια για το σκληρό ευρώ, και όχι για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση που είχε – τουλάχιστον στην αρχή του εγχειρήματος- ως σκοπό την ευημερία των λαών και όχι τον διχασμό τους σε Βόρειους και Νότιους, δυνατούς και αδύναμους. Αν εκεί βασίζεται η γερμανική ισχύς, δηλαδή στο χρέος, τότε είναι βέβαιο ότι η καγκελαρία θα προτιμήσει να αφήσει τους «εταίρους» να χρεοκοπήσουν, παρά να συναινέσει σε έκδοση ομολόγων και σε δημοσιονομική χαλάρωση.

Μια άλλη προοπτική

Χρησιμοποιήσαμε, ως πυξίδα, τη βεμπεριανή σκέψη γιατί πιστεύουμε ότι είναι πραγματιστική, γνήσια συνέχεια της πολιτικής σκέψης του Μακιαβέλλι. Ο Γερμανός, ως κλασικός κοινωνιολόγος, προσπάθησε να δει τον κόσμο όπως είναι και όχι όπως θα ήθελε να είναι. Ελάχιστα μας αφορούν οι κατηγορίες περί ενός Weber οπαδού του γερμανισμού που φλέρταρε έντονα με τον επιθετικό Γερμανικό εθνικισμό, διότι έχουμε επίγνωση ότι είναι άλλο το γεγονός και άλλο οι αξίες, άλλο η πραγματικότητα και άλλο η επιθυμία. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η πραγματικότητα μπορεί να παραμορφωθεί τόσο μέσα από το πρίσμα του πεσιμισμού, όσο και από το ιδιαίτερα διαθλαστικό φακό του οπτιμισμού, οδηγώντας σε επικίνδυνα μονοπάτια την πολιτική σκέψη. Κατά τη γνώμη μας, για όσο καιρό η γαλλική αντίληψη (φύσει περισσότερο προστατευτική και οπτιμιστική) ήταν ακόμη αρκετά ισχυρή ώστε να εξισορροπεί τη «γερμανική ψυχή» (φύσει τευτονική και προτεσταντική), η ένωση προχωρούσε και παρήγαγε

θετικά αποτελέσματα. Αυτή όμως η ισορροπία έπαψε να υφίσταται – μάλιστα από αυτό το βήμα έχουμε σημειώσει την απουσία της Γαλλίας από τις πολιτικές εξελίξεις στην Ευρώπη, ειδικά την τελευταία δεκαετία.

Για την βεμπεριανή οπτική, ανεξάρτητα από το καλύτερο πολιτικό σύστημα που υιοθετεί μια χώρα, είναι η ισχύς (power politics) η οποία καθορίζει πάντα την εξωτερική πολιτική και επομένως τον αγώνα επικράτησης ανάμεσα στα έθνη. Το μεγάλο πείραμα της ΕΕ -αν και οι πρωτεργάτες αυτής της ιδέας είχαν επίγνωση του αρχαίου αυτού προβλήματος (της ισχύος)- δεν φαίνεται να καρποφορεί, τουλάχιστον με τον τρόπο: όπου η δυσκίνητη και γραφειοκρατική^[11] ΕΕ «αποφασίζει» πολύ αργά και στο τέλος «ό,τι πουν οι Γερμανοί». Έτσι το όραμα της Πολιτικής Ένωσης φθίνει στα μάτια των λαών – όλο και περισσότεροι θα πουν: «ευτυχώς που φθίνει», «ευτυχώς που δεν πέρασε το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα». Για τους διαμορφωτές πολιτικής στην Ευρώπη, δεν υπάρχει πλέον η πολυτέλεια να αγοράζουν χρόνο, να κωλυσιεργούν και να μεταθέτουν τις λύσεις. Με τα σημερινά δεδομένα μια λύση θα ήταν η συντεταγμένη διάλυση της ΕΕ και μετατροπή της σε αυτό που ήταν εξ' αρχής: μια Ενιαία Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) με ήπιους όρους συμμετοχής και με σαφείς κανόνες που θα αναγνωρίζουν το έθνος-κράτος, ή οποιοδήποτε άλλο ανεξάρτητο δημοκρατικό σώμα, ως ανώτατη αρχή λήψης αποφάσεων. Ιδέες που εμπνέουν ακραίο απομονωτισμό και στοχεύουν σε έκρυθμες καταστάσεις, μιλούν για ασύντακτη, βίαιη και άμεση διάλυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δίχως καμία βιώσιμη αντιπρόταση, ψελλίζοντας συνθήματα του τύπου «ο καθείς στο σπίτι του» εκφράζουν απλά και μόνο μια έντονη αποδοκιμασία δίχως να θέτουν καμία απολύτως βάση για μια δημιουργική επανεκκίνηση της Ευρώπης. Στην πραγματικότητα αποτελούν τον ανεστραμμένο πόλο της ιδεολογίας του Ευρωπαϊσμού, της ηγεμονίας του χρήματος και του φιλελεύθερου κοσμοπολιτισμού. Για εμάς μια [προοπτική θα ήταν η ομαλή επιστροφή σε ένα μοντέλο κοινής αγοράς](#), για όλη την Ευρώπη, χωρίς όμως τους ιαβέρειους θεσμούς και τα Διευθυντήρια στις Βρυξέλλες που εξυπηρετούν κυρίως τον Βορρά. Από τον Θουκυδίδη μέχρι τον Μακιαβέλλι και από τον Hans

Morgenthau μέχρι τον Reinhold Niebuhr, γνωρίζουμε ότι όλες οι διεθνείς συνεργασίες δεν οδηγούν παρά στην ηγεμονία των ισχυρών (εθνών) έναντι των λιγότερο ισχυρών. Επίσης, γνωρίζουμε ότι η περίπτωση της Ευρώπης δεν είναι ανάλογη της Αμερικής· όπως, δηλαδή, [είχε τονίσει η Margaret Canovan](#), η οικοδόμηση ενός ενιαίου Ευρωπαϊκού λαού, κάτω από μία «Ευρωπαϊκή ταυτότητα», είναι ανέφικτη εφόσον α) τα Ευρωπαϊκά έθνη είναι βαθιά ριζωμένα, με δική τους ταυτότητα και ήθη, και β) η κατασκευή μίας «λαϊκής ταυτότητας» (της Ευρωπαϊκής ταυτότητας, εν προκειμένου) δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί «κατά παραγγελιά», «από τα πάνω», μέσω προγραμμάτων και κεντρικών σχεδιασμών· μια εθνική ταυτότητα, με άλλα λόγια, δεν είναι παρά το αποτέλεσμα μακροχρόνιων διαδικασιών και αυθόρμητων κινητοποιήσεων.

Προκειμένου, λοιπόν, να επιτευχθεί μια καλύτερη ισορροπία δυνάμεων στην Ευρώπη, θα ήταν άξιζε να μιλήσουμε για ένα μοντέλο που θα δίνει προτεραιότητα στις νομιμοποιημένες εθνικές κυβερνήσεις που λογοδοτούν στους ψηφοφόρους τους, ενώ ταυτόχρονα διακρατικές εμπορικές συνεργασίες θα λειτουργούν ως το απαραίτητο συμπλήρωμα στην εθνική κυριαρχία. Τέλος οι εμπορικοί ανταγωνισμοί θα εμποδίζουν τις επιχειρήσεις σε εθνικό επίπεδο να μονοπωλούν. Τα αντίδοτα στις απομονωτικές εθνικιστικές φωνές δεν είναι ο Ευρωπαϊσμός και η παγκοσμιοκρατία, αλλά ο πολιτικός πραγματισμός, η αναγνώριση δηλαδή του έθνους-κράτους -ή κάποιου άλλου τοπικοποιημένου δημοκρατικού πολιτικού σώματος- ως εργαλείο τόσο για την άσκηση μιας πιο δημοκρατικής πολιτικής, όσο και για την προστασία των πληθυσμών που βρίσκονται υπό από την κυριαρχία του. Επιπλέον, καλούμαστε να αναγνωρίσουμε την αξία της εθνικής ταυτότητας, όχι ως μέσο εξυπηρέτησης εγωιστικών παθών, αλλά κυρίως σαν μια προσπάθεια αναγνώρισης ορισμένων κεντρικών αξιών οι οποίες μετατρέπουν ένα πλήθος σε λαό, με κοινά γνωρίσματα, δίχως τα οποία δεν γίνεται να συγκροτηθεί κανένα πολιτικό σώμα ως φορέας δημοκρατικής πολιτικής. Κάθε μέρα που περνάει αποδεικνύεται ότι η προσπάθεια μετατροπής της ΕΟΚ σε Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης δεν ήταν παρά μια ουτοπία, ένα

σφάλμα που πλέον όχι μόνο δεν λειτουργεί προς όφελος των ευρωπαϊκών λαών, αλλά δεν φαίνεται να έχει λαϊκή συγκατάθεση. Η πανδημία με τις εκατοντάδες χιλιάδες απώλειες ανθρώπινων ζώων και τις ανυπολόγιστες οικονομικές συνέπειες, δεν δείχνει να γεννά κάποια πρωτοβουλία με στόχο την ουσιαστική αλλαγή πορείας της ΕΕ. Οι σχέσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης και η αρχή της αλληλεγγύης, όπως την είχε προτείνει ο Γάλλος πρόεδρος Ζακ Ντελόρ, έχουν πλέον κλονιστεί πολύ σοβαρά. Επίσης, οι ρυθμίσεις για την ασφάλεια και την άμυνα στην ΕΕ, οι «κοινές δράσεις», για την εξασφάλιση της πρωτόγνωρα μακράς Pax Europea, όπως όλα δείχνουν, απέτυχαν παταγωδώς. Από την άλλη, κάθε αλλαγή στις υπάρχουσες δομές της ΕΕ, οι οποίες είναι άκρως γραφειοκρατικές και υπερσυγκεντρωτικές, αυτόματα θα έδινε τη χαριστική βολή στην ίδια την Ένωση. Συνεπώς αυτή τη στιγμή, ο δρόμος ενός ενιαίου χώρου, μιας κοινής Ευρωπαϊκής αγοράς, αλλά με απόλυτη αναγνώριση στο κυρίαρχο των εθνών-κρατών και, πάνω από όλα, στο εθνικό ή τοπικό νόμισμα, δίχως εξάρτηση από αδιαφανείς μή-εθνοκρατικούς οργανισμούς (όπως η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα), μοιάζει η μόνη ρεαλιστική διέξοδος.

[1] Ο Max Weber δεν περιορίστηκε στην περιγραφή του προτεσταντισμού και της κεφαλαιοκρατίας με το έργο του, πάνω στην οικονομική ιστορία, έδωσε πολλές και ενδιαφέρουσες γενετικές εξηγήσεις της νεωτερικότητας.

[2] Βλ. Max Weber, *Storia economica: linee di una storia universale dell'economia e della società*, Donzelli 2007.

[3] Η Συνθήκη του Μάαστριχτ, επίσημα γνωστή ως Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, υπογράφηκε από τα πρώτα 12 κράτη μέλη της ΕΕ στις 7 Φεβρουαρίου 1992 και περιλαμβάνει στο σύνολό της ένα προοίμιο και 7 Τίτλους. Για περισσότερα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0026>

^[4] Οικονομική και Νομισματική Ένωση της Ευρώπης (ΟΝΕ)

^[5] Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) στις 25 Μαρτίου 1957 και Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ ή Ευρατόμ).

^[6] Π.Κ. Ιωακειμίδης, *Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση, θεωρία – Διαπραγμάτευση θεσμοί και Πολιτικές – Η συνθήκη του Maastricht και η Ελλάδα*. Εκδ. Θεμέλιο, 1995.

^[7] Βλ. Γιώργος Κουτσαντώνης, [Η γερμανική ταυτότητα, η δημοκρατία και η Ευρωπαϊκή Ένωση](#), για την ηλεκτρονική έκδοση του Respublica.gr (2018).

^[8] Φυσικά σημαντικός υπήρξε και ο ρόλος του Ηνωμένου Βασιλείου. Η ένταξη της Βρετανίας στην ΕΕ ήταν εξ αρχής μια ειδική περίπτωση κράτους μέλους (η χώρα των εξαιρέσεων) και η αποχώρησή της μετά το σχετικό δημοψήφισμα (Brexit) που έχει ήδη δρομολογηθεί, ήταν ένα σοβαρό πλήγμα στο όραμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

^[9] Αν η ΕΕ έθετε υποψηφιότητα για να ενταχθεί στην ΕΕ, δεν θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή. Ο δημοκρατικός της χαρακτήρας είναι απλά ανεπαρκής. Η σημερινή θεσμική δομή της ΕΕ θα πρέπει να αναθεωρηθεί διεξοδικά. (Γκύντερ Φερχόϊγκεν – πρώην Επίτροπος υπεύθυνος για την ευρωπαϊκή διεύρυνση). Για περισσότερα δείτε: Γιώργος Κουτσαντώνης, [Δημοψηφίσματα και η αποτυχία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε συντομία](#), για την ηλεκτρονική έκδοση του Respublica.gr (2017).

^[10] Σύμφωνα με αυτή, η Κεντρική Τράπεζα τυπώνει χρήμα και το χρησιμοποιεί για να αγοράσει κρατικά ομόλογα με μηδενικό επιτόκιο που εκδίδει η δημοσιονομική αρχή. Δεσμεύεται όμως ότι θα διατηρήσει στο διηνεκές τα ομόλογα αυτά στο ενεργητικό της, ώστε να λογίζονται κατ' ουσία ως ενεργητικό για την κάτοχο, αλλά όχι ως παθητικό για τον εκδότη.

^[11] Χαρακτηριστική είναι η παραίτηση του κορυφαίου επιστήμονα της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά την απόρριψη της πρότασής του για τη θέσπιση προγράμματος για την καταπολέμηση του Covid-19, όπως αναφέρουν οι Financial Times: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-08/eu-top-scientist-resigns-in-rift-with-brussels-ft-reports>